

Allahverdiyev Vaqif Saleh oğlu⁹⁸
BƏXTİYAR VAHABZADƏ POEZİYASI VƏ MÜASİRLİK

Şeir zamanla daha çox ünsiyyətdə olan, hadisələrə aktiv təsirinə və öz janr xüsusiyyətlərinə görə seçilir. Həmçinin poeziyada dünya və insan özünün bütün ziddiyyətli, həm də ziddiyyətsiz tərəfləriylə aydın görünür. B.Vahabzadə kamil sənətkar, həssas şair kimi söz sənətinin qarşısında dayanan vəzifələri çox aydın dərk etmiş, öz düşüncə və duyğularını, həmçinin aşılamaq istədiyi ideyalarını lirikanın vəzifələri ilə uzlaşdırma bilmişdir. Belə bir situasiyada şairin potensial imkanlarına lirika və publisistika məxsusi enerji vermiş, onun qarşısında daha geniş üfüqlərin açılmasına səbəb olmuşdur. B.Vahabzadə ədəbi-ictimai fikrin istiqamətlərini də düzgün müəyyənləşdirmiş və ancaq özünün həqiqət kimi dərk etdiyi ideyaları bədii müstəvidə canlandırmağı mənəvi borc hesab etmişdir. Bu yöndə fikrimizi belə açıqlayırıq ki, B.Vahabzadə ədəbi-ictimai düşüncəmizin əsas inkişaf istiqamətlərini düzgün təsvir edən, həmçinin bu sahədə çox ardıcıl surətdə fəaliyyət göstərən qüdrətli sənətkarlardandır. Onun əsas mənəvi simasını müəyyənləşdirən cəhət sözün, fikrin və ideyanın konkret əməl ilə vəhdət təşkil etməsi, həmçinin həqiqət duyğusunun ən ali məqama ucaltmaq istəyidir.

B.Vahabzadə poeziyasının başlıca keyfiyyətləri sırasında onun milli bədii irsə söykənən, ədəbi ənənədən yaradıcı şəkildə bəhrələnən, şeirlərinin müasirlik ruhunda olmasını xüsusi vurğulamaq lazımdır. Ona görə ki, şairtarixi keçmişimizə, milli-mənəvi dəyərlərimizin, genetik yaddaşımızın çevrilmiş səhifələrinə müraciət edəndə də müasirlik aspektindən çıxış edir və aşılandığı ideyanı müasirliklə bağlayır. Çünki müasirlik ədəbiyyatın xarakterini, məzmin və mündəricəsini müəyyənləşdirən başlıca keyfiyyətlərdən biridir. Müasirlik həm də şairin zamanın aktual problemlərinə həssas münasibət bəsləmək məharətinin göstəricisi deməkdir.

Poeziyanın, bütövlükdə ədəbiyyatın müasirliyi, günümüzün, aktuallığı çağdaş zamanın hüdudunda cərəyan edən hadisələri əks etdirən əsərlərlə məhdudlaşmır. Yəni müasirlik təkcə bugünkü qaygılarımızdan, problemlərimizdən, yaşayışımızdan söhbət açan, müasir dövrü, zamanı, mühiti göstərən əsərlərə şamil deyil, həm də yaxın və uzaq keçmişimizi, tariximizi əks etdirən və tarixi keçmişimizin bu gün üçün örnək olası, müasir nəslin bəhrələnmə biləcəyi səciyyəvi xüsusiyyətlərini yüksək poetik təqdimatda təsvir və ifadə edən sənət nümunələri aiddir. Müasirlik anlayışının bu cəhətini belə xarakterizə etmək olar ki, sənətkar keçmişə müraciət edəndə də təsvir və təənnüm obyektinə, faktlara məhz bu günün nöqteyi-nəzərindən yanaşır, xalqımızın tarixində baş verən hadisəni sadəcə yada salmaqla, xatırlamaqla kifayətlənmir, həm də oxucuya “tarixdən ibrət dərsi” verməyə səy edir, keçmişin mənfi cəhətlərinə-haqsızlığa, ədalətsizliyə qarşı nifrət oyadır, mütərəqqi hadisələrə, milli azadlıq mübarizəsinə və bu mübarizənin qəhrəmanlarına, ata-babalarımızın müdriyyətinə və qəhrəmanlığına rəğbət və məhəbbət hissi aşılayır. B.Vahabzadənin “Ana dili”, “Azərbaycan oğluyam”, “Vətəndən-vətənə”, “Nənsənə, özün ol”, “Ümid”, “Babamın koması”, “Mən türkəm”, “Şəhid anası”, “Qarabağ atı”, “Ata yurdu”, “Gülüstan”, “Beşik”, “Vidən xəstəsiyik”, “Utanıram”, “Yurd yad əlində”, “Şəhidlər”, “Ümidə heykəl qoyun” və s. şeir və poemalarının ideya-məzmun xüsusiyyətlərinin məhz müasirlik baxımından səciyyəvi həmin əsərlərin keyfiyyət göstəricisi kimi çox əlamətdardır. Şairin “Yurd yad əlində” şeiri babalarımızın yurdsevərlik, vətənsəvərlik duyğularından, onların qoyduqları qayda qanunların müqəddəsliyindən ibrət, nümunə götürməyə bizi çağırır:

Hər gün neçə şəhid dəfn edirik biz,
Ağacı torpağa basdıran kimi.
Üzlərdə qəzəbdən nə kölgə, nə iz,
Dəfn mərasimi ötür an kimi.

Niyə bu mərasim sarsıtmır bizi?
Necə gəlib çatdıq bu məqama biz?
Bu ki, faciədir... faciəmizi
Niyə çevirmirik intiqama biz?

...Düşməyə yönəlmir qəzəb də, kin də,
Dərs ala bilmədik əcdadımızdan.
Özümüz bu kökdə, yurd yad əlində,
Haray Çələbi xan, haray Pənah xan. (Vahabzadə 2004 səh136.)

Bu şeirin poetik siqletində müəllifin çağdaş ağrılarımızı tarixi dəyərlərimiz kontekstindən mənalandırılmasının, həmçinin mənəvi keçmişimizin müasirlik duyğusu ilə məharətlə əlaqələndirilməsinin, həm də bədii mətləbin yüksək vətənpərvərlik ruhunda ümumiləşdirilməsinin şahidi oluruq. Xüsusən də şairin bir çox şeir və poemalarında yaddaşa müraciət, dünənə bu gün arasındakı genetik əlaqəni, bağlılığı göstərmək, tarixi keçmişimizi və bu günümüzün gerçəkliyi ilə bağlamaq cəhdi aydın duyulur. Bu baxımdan “Gülüstan” poeması B.Vahabzadə yaradıcılığının milli zirvəsidir. Əsərin bədii-publisist notlarla yazılması, ciddi ittiham və qaynaqların, həmçinin sərt həqiqətlərin dolğun ifadə olunmasına vəsile olmuşdur.

B.Vahabzadə “Gülüstan” poeması ilə başlanan və həqiqi şair-vətəndaş qayəsi ilə daim yaşayan sənətkar olduğu üçün ədəbi düşüncəmizdə “milli birliyin, vahid Azərbaycanlığın” öncülünə çevrildi. Görkəmli tənqidçi Vaqif Yusifli onu belə

⁹⁸ADPU- Ağcabədi filiali. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, kafedra müdiri vaqif.allahverdiyev2021@gmail.com

səciyyələndirir. “Onun poeziya tarixində xədmətlərini şişirtmək niyyətində deyilik. Ancaq fakt burasındadır ki, milli birlik, Azərbaycanı vahid görmək ideyası sovet dönəmində Bəxtiyar Vahabzadədən başlayır.” (Yusifli 1995 səh143)

B.Vahabzadənin poemasında dili, torpağı bütöv bir xalqın bu şəkildə parçalanması yalnız tarixin acı və ədalətsiz faktı olaraq qeyd olunmur, həm də aydın dərk olunmuş, yaranmış bir ağır hissi kimi ifadəsini tapır. Lakin bu kədər nə qədər ağır olsa da, xalqın mənəvi bütövlüyü, səbatı, birlik ruhu bu iztiraba dözdür. Şair bu ağır faciəni əks etdirməklə bahəm, həm də xalqın milli bütövlüyünə inam hissini, gələcək qalibiyyətə ümid duyğusunu da ifadə etməyi öz şəxsi cəsarəti ilə göstərir.

Öz keçmişinə, müqəddəs adət-ənənələrinə xor baxmaq istəyənləri, dünənlə bağlı olanı bəyənməyənləri, vəzifə üçün “əldən gedənləri”, vətəndən də rüşvət güdən, millət üçün, yurdu üçün çalışmayan, ancaq öz mənafeyi üçün yaşayanları şair ələkdən keçirərək bədii-publisistik müstəvidə sənətkar məharəti, vətəndaş qeyrəti ilə ifşa edir. “Şəhid anası” şeiri bədii sanbalı, ictimai dəyəri ilə şairin vətənpərvərlik duyğularını ifadə etməklə yanaşı, çağdaş həyatımızdakı neqativ hallara qarşı müəllifin vətəndaş-sənətkar etirazının bədii mənzərəsini, poetik etirazını görürük.

İçindən alışıb o, yana-yana,
Müşgül diləyini gətirir dilə.
Məmurun önündə əyilir ana:
Şəhid anasıyam, mənə rəhm elə!
Şəhid anasıyam!
Onun fəryadı,
Məlum həqiqəti kölgələndirir.
“Ana” dediyimiz o böyük adı
Analıq taxtdan yerə endirir
Biz niyə bu qədər soyuqqanlıyıq? (Vahabzadə 2004 səh142)

B.Vahabzadənin üslubunun müasirliyi təkcə bu günün canlı hadisələrini, həqiqətlərini təsvir etməklə, dövrün, zamanın aktual problemlərinə fəal münasibət bildirməklə kifayətlənmir, həm də həyatın həqiqi tipik cizgilərinin, insanlığın nailiyyət və çətinliklərinin ehtivası ilə həmçinin təlqin edilən poetik materialın yüksək bədii həlli ilə şərtlənir. Belə əsərlərdə müasirlik öncə məzmun və mündəricənin dolğun, obrazlı təqdimatında özünü büruzə verir. Çünki müasirliyi ilk növbədə əsərin məzmununda, onun ideya-bədii həllində və mündəricəsində axtarmaq lazımdır. Bu mənada B.Vahabzadənin lirikası parlaq məzmunu və yüksək ideyalar aşılannmış mündəricəyə malikdir.

B.Vahabzadə bir çox ictimai, əxlaqi məsələlərin geniş epik təsvirini verməyə, həyatın dərinliklərinə nüfuz etməyə ehtiyac duyur. Bu səbəbdən də onun “Atılmışlar”, “Təzadlar” və s. poemaları ərsəyə gəlmişdir. Həyatda baş verən gərgin hadisələrə və mürəkkəb problemlərə şairin bədii-fəlsəfi təfəkkürünün münasibəti bu poemaların “hadisə” və “problem” poemaları kimi şərtləndirməyə əsas verir. “Atılmışlar” poemasında qanunsuz doğduğu körpəsini tərəddüdlər, iztirablar içində atan ana və nankor övladının, ləyaqətsiz oğulun ucbatından qocalar evinə pənah gətirən ana taleyin olayı ilə üz-üzə gəlir. Bir tərəfdən atılan körpə, bir tərəfdən atılan ana. Bunları bir-birinə isinişdirib doğmalaşdıran taleyin oxşarlığıdır. Şair, oxucunun diqqətini bu faciəvi tale qovuşuğunu rəmzi mənaya döndərir və haqlı olaraq deyir:

Küçənin bu tayı-körpələr evi,
O tayı-qocalar sığınacağı.
İnsan möhtac olur başqalarına,
Bir ömürün ilk çağı, bir də son çağı.
Möhtac olan vaxtda möhtacı atmaq?
Bu, hansı kitabda yazılıb, deyin?
Vicdanı unutmaq, insafı satmaq
Bəlkə, ölçüsüdür müasirliyin? (Vahabzadə 2004 səh 244)

Şair insani əxlaqın deqradasiyaya uğramasını insan mənəviyyatının faciəsi kimi səciyyələndirərək, bunu bəşərin mənəvi fəlakəti tək ümumiləşdirir. Sözsüz ki, hər bir bəşəri düşüncə həm də millidir və bəşəri fikirlər həmişə müasirdir. Çünki müasirlik gündəlik, aktualıq kimi məfhumlardan daha geniş mənaya malikdir. Müasirlik- fəlsəfi anlayışda aktualıq deməkdir.

Bu baxımdan 60-ci illərin ortalarında yazılmış “Təzadlar” poeması bu gün də öz aktuallığını qoruyur. Əsərin bədii-fəlsəfi ümumiləşdirməsi dərin hikmət, bəşəri mahiyyət daşıyır:

Sükunət...Dayanır dilsiz məzarda,
Qəbrin baş daşına ilişib zaman.
Vuruşa-vuruşa bu vuruşlarda
Özünü axtarır həmişə insan..
-Məzarda tapırmı?
-Nə deyim sənə.
Başqa cür yaşamaq son təsəllimiz
Axı, əslimizə dönürük yenə,
İlkimiz torpağa qarışında biz... (Vahabzadə 2004 səh. 117)

B.Vahabzadə yaradıcılığında müasirlik hissini güclü olduğunu göstərən amillərdən biri onun milli məhdudiyyət tanımaması, milli çərçivəyə qapanmaması ilə şərtlənir. Onun lirikasında bəşəri mövzularla yanaşı, beynəlxalq aləmin ən mühüm hadisələri, dünyəvi-qlöbal münasibət xüsusi yer tutur.

Ədəbiyyatşünas M.Məmmədovun müasirliklə bağlı maraqlı fikirləri vardır: “Müasirlik sənətkarın mənsub olduğu dövrün ümumbəşəri problemlərini öz əsərlərinin məğzinə və ruhuna hopdurmasıdır. Vətəndaşlıq, ictimai-fəlsəfi fikir dərinliyi sənətdə müasirliyin əsas göstəricilərindəndir. Müasirlik zamanın bu günü və gələcəyi üçün sənətkarın cavabdehidir. B.Vahabzadənin lirikası məhz həmin cavabdehliyin nümunəsidir”.(Məmmədov 1990 səh 176)

Ümumiyyətlə, müasirlik B.Vahabzadənin söz sənətinin üzvi bir keyfiyyəti olaraq onun yaradıcılıq pafosunun əsas qaynağını təşkil edir. Bu məqam onunla səciyyələnir ki, zamanın ruhu və hərəkəti şairin ideya ianmı ilə, mənəvi-əxlaqi qənaətləri ilə birləşir, onun poetik düşüncə və vətəndaşlıq ehtirasında təsdiq olunur. Bununla bəhm şairin yaradıcılıq pafosu vətənpərvərlik və qəhrəmanlıq motivləri ilə birlikdə, realist və romantik pafos təzahürələrini də özündə ifadə edir.

Ədəbiyyat

1. Yusifli.V “Yaşamaq yanmaqdır”, “Azərbaycanın Bəxtiyarı” 1995.
2. Vahabzadə.B Seçilmiş əsərləri I cild. “Öndər” nəşriyyatı Bakı 2004
3. Vahabzadə.B Seçilmiş əsərləri II cild. “Öndər” nəşriyyatı Bakı 2004
4. Allahverdiyev.V Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığında milli özünüdərkən bədii-fəlsəfiifadəsi. “Bakı, Yazıcı” 2011.
5. Allahverdiyev.V. Poeziyanın inkişaf yolları. “Ozan” Bakı 1997.
6. Məmmədov.M Poeziya yeni tərəkür işığında, Bakı, Yazıcı 1990.

Xülasə

Bədii yaradıcılıqda müasirlik şərtləri mövzu aktuallığı, zamanın vacib meyllərini inikas etdirmək iqtidarı fəal vətəndaş mövqeyi, bütün bunlarla vəhdətdə təzahür edən həqiqi sənətkar fəaliyyəti, poetik mükəmməllik və özünəməxsus deyim tərzii Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığını şərtləndirən əsas əlamətdir. Şairin yaradıcılığı xalqı, cəmiyyəti və müasirlərini dərinləndirən və həyəcanlandıran kəskin ciddi və böyük fikirlərin, əhəmiyyətli, həmçinin gərəkli ictimai problemlərin həllinə yönəlmişdir. Ona görə ki, şair tarixi keçmişimizə, milli mənəvi dəyərlərimizin, genetik yaddaşımızın çevrilmiş səhifələrinə müraciət edəndə də müasirlik aspektindən çıxış edir və aşıladığı ideyanı müasirliklə bağlayır. Çünki, müasirlik ədəbiyyatın xarakterini, məzmun və mündəricəsini müəyyənləşdirən başlıca keyfiyyətlərdən biridir. Müasirlik həm də şairin zamanın aktual problemlərinə həssas münasibət bəsləmək məharətinin göstəricisi deməkdir.

Açar sözlər:Bəxtiyar Vahabzadə, poeziya, müasirlik, poema, xalq, ideya-bədii, şair, yaradıcılıq, lirika, bəşəri.

Summary

The conditions of modernity in artistic creativity, topical relevance, the ability to perceive the important trends of the time, the active citizen position, the true artistic activity manifested in unity with all these, poetic perfection and unique style of expression are the main signs that condition Bakhtiyar Vahabzade's creativity. The poet's creativity is aimed at solving serious and big ideas, important and necessary social problems that make the people, society and contemporaries deeply think and excite. Because when the poet addresses our historical past, the pages of our national moral values, our genetic memory, he speaks from the aspect of modernity and connects the idea he instilled with modernity. Because modernity is one of the main qualities that determine the character, content and content of literature. Modernity is also an indicator of the poet's ability to have a sensitive attitude to the current problems of the time.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova